

Sosyal Psikoloji: “Giriş”

Prof. Dr. Selahiddin Öğülmüş

Aronson, E., Wilson, T. D., Akert, R. M. (2012). Sosyal Psikoloji (Çeviri: Okhan Gündüz), Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Freedman, J. L.; Sears, D. O.; Carlsmith, J. M. (2004). **Sosyal Psikoloji** (Çeviri: Ali Dönmez), İmge Yayınevi, Ankara

İnsanın sosyal davranışları hakkında ne biliyoruz? Bildiklerimizin doğruluk derecesi nedir? (1)

- Yan binadaki bir dairden bir kişinin “yardım edin!” şeklinde bağırdığını duyan insanlardan ne kadarı yardım etmeye kalkışır veya polisi arar?
- Bir toplantıda konuşma sırası size gelince söylemeyi planladıklarınızın tam aksi yönde görüşlerin toplantıya katılan hemen herkes tarafından kabul edildiğini anladığınızda yine de planladığınız o konuşmayı yapar mıydınız?

İnsanın sosyal davranışları hakkında ne biliyoruz? Bildiklerimizin doğruluk derecesi nedir? (2)

- Geçmişte bütün gençlerin üye olmak için can attıkları bir derneğe, şimdiki gençlerin üye olmak için pek de istekli olmadıklarını görmek nasıl açıklanabilir?
- Halkın Tapınağı tarikatının 940 üyesinin, rahip Jim Jones'ın söylediklerine inanarak 1978 yılında topluca intihar etmesi nasıl açıklanabilir? İnsanlar nasıl olup da kendilerini ve çocuklarını öldürmeye ikna olabiliyorlar?

Sosyal Psikoloji: Tanımlar

- İnsanların düşünce, duygu ve davranışlarının başka insanların gerçek ya da hayali varlıklarından nasıl etkilendiğinin incelenmesidir.
- Sosyal, duygusal ve bilişsel süreçlerin bireylerin algılama, etkilenme ve başkalarıyla ilişki tarzı üzerindeki etkilerinin bilimsel olarak incelenmesidir.
- Sosyal psikoloji, **sosyal etki** olarak adlandırılan olguyu inceler.
  - Sosyal etki, diğer insanların söylediklerinin, eylemlerinin ya da yalnızca varlıklarının, düşüncelerimiz, duygularımız, tutum ve davranışlarımız üzerinde yarattığı etkidir.
- Diğer insanların söyledikleri birbiriyle çatıştığında birey bu durumda zihinsel olarak nasıl tepki gösterir? Sosyal psikologlar aynı zamanda bireyi etkilemeye yönelik faktörler birbiriyle çatıştığında bireyin zihninde neler olup bittiğini inceler.

Sosyal Psikolojinin Farkı

- Sosyoloji ve antropoloji gibi diğer bilimler de sosyal çevrenin bireyi nasıl etkilediğini inceler. Sosyal psikolojinin farkı, sosyal çevrenin nesnel olarak değil, birey tarafından nasıl algılandığına ve yorumlandığına bağlı olarak bireyin davranışlarını nasıl etkilediğini incelemesidir.
- Nesnel durumdan çok, bireyin duruma ilişkin algısı ve yorumu bireyin davranışını belirler. Örneğin birisi size gülümsediğinde bu bir dostluk işareti midir yoksa sizinle alay etmeye çalıştığının bir işareti midir? Tepkiniz, yapacağınız yoruma göre değişir.
- Bir mahkeme salonunda tarafların aynı olaya ilişkin tanıklıklarının farklı olması, algı ve yorum farkına örnek olarak incelenebilir.

Sosyal Yorumlamanın Gücü

- İnsanlar çevrelerini yorumlarken çoğunlukla kendilerini en olumlu şekilde gösteren bir yaklaşım benimserler. Herkes kendi yorumunun en doğru yorum olduğunu düşünür. Örneğin, İsrail-Filistin görüşmelerinde karşı taraftan geldiği söylenen bir önerinin, aslında kendi önerileri olmasına rağmen, taraflarca olumsuz değerlendirildiği saptanmıştır. Bu olguya "naif gerçekçilik" adı verilmiştir (Ross, 2004).

Sosyal Durumun öznel ya da nesnel olması sorunu

- Davranışçı psikologlar sosyal durumun nesnel özelliklerini (örneğin bir sosyal durumun kişi için ne ölçüde ödüllendirici olduğunu) belirlemek ve bu nesnel koşulların davranışlarla ilişkisini tespit etmeye çalışırlar. Davranışçılar biliş, düşünme, duygu gibi konular üzerinde durmazlar.
- Gestalt psikolojisi ise bir durumun nesnel özelliklerinden çok, o durumun kişi tarafından nasıl algılandığı, yorumlandığı ve anlamlandırıldığı üzerinde durmaktadır. Örneğin Kurt Lewin, Gestalt ilkelerini insanların diğer insanları, onların niyetlerini, güdülerini ve davranışlarını nasıl algıladığına uygulamıştır.

Yorumların Kaynağı: Temel İnsan Güdüleri

- Birbiriyle çelişen güdüler
  - ✓ Doğru olma gereksinimi
  - ✓ Kendimizi iyi hissetme gereksinimi
- Özsaygı yaklaşımı: Kendimizi iyi hissetme gereksinimi
  - ✓ İnsanlar kendilerini iyi, yeterli ve saygın biri olarak görmek isterler. Kendimizi iyi hissetmek için, dünyayı doğru algılamak yerine dünyayı çarpıtarak algılarız.
  - ✓ Kendimizi iyi hissetmek için geçmişteki davranışlarımızı haklı göstermeye çalışırız.
  - ✓ Sosyal dünyaya ilişkin beklentiler: Kendini dođrulayan kehanet.
- Diğer güdüler
  - ✓ evre üzerinde kontrol sađlama

Sosyal Etkiyi Anlama Yolları

- Akli başında çok sayıda normal insanın duyguları ve düşünceleri, bu kişilerin mantık dışı davranışlarda bulunmalarına yol açacak kadar nasıl etkilenebilir?
  - ✓ 1993'te yasadışı silah bulundurmakla suçlanan tarikat lideri David Koresh'in müritleri, arama yapmak üzere gelen FBI kuşatması altındaki çiftlik evini (Teksas, Waco) ateşe verirler ve aralarında çocukların da bulunduğu 86 kişi ölür.
  - ✓ 1997'de "Cennetin Kapısı" tarikatının 39 üyesi Kaliforniya, Rancho Santa Fe'deki bir villada kendilerini öldürür. Tarikat mensubu olan bu insanlar, her nasılsa Hale Bopp adlı kuyruklu yıldızla gelecek uzaylıların kendilerinin ruhlarını uzaya götüreceğine inandıkları için bunu yaptıkları anlaşılır.
- Sağduyu: Suçlayacak birini bul, böylece şaşkınlıktan kurtul ve rahatla!

Sosyal etkiyi anlamamanın yolları

- İnsan davranışlarını ve sosyal etkiyi anlamamanın bir yolu, neden bu şekilde davrandığını kişinin kendisine sormak olabilir. Ancak insanlar kendi duygu, düşünce ve davranışlarının nedenlerini her zaman tam olarak bilemedikleri için bu yaklaşım yeterli olmaz.
- Halk arasındaki yaygın inanışlara da güvenemeyiz, çünkü bu açıklamalar birbiriyle çelişir ve bunlardan hangisine güvенеceğimizi bilemeyiz

(**Örnek:** «İti an, sopayı hazırla» ya da «iyi adam sözünün üstüne gelirmiş»)

Kişisel deneyimlerinize göre aşağıdaki önermeler doğru mu yoksa yanlış mı?

- İlk izlenimler çok önemlidir.
- Zıtlar birbirini çeker.
- Şiddet içeren sporları seyretmek izleyicilerde boşalığa yol açarak onları rahatlatır.
- Bir elin nesi var, iki elin sesi var; iki akıl bir akıldan daha iyidir.
- Temas (ilişki) ve etkileşim önyargıyı azaltır.
- Sadece ruh hastaları birine acı çektirmek için başkalarının emirlerine uyar.
- Bir kişi herhangi bir etkinliğe ne kadar çok katılırsa o etkinlikten o kadar çok hoşlanır

Kişisel deneyimlerimiz

- Kişisel gözlemlerimiz ve deneyimlerimiz, sosyal etkiyi anlamak için yeterli değildir; çünkü:
  - ✓ gerçeği yanlış görebiliriz,
  - ✓ yanlış algılayabiliriz,
  - ✓ yanlış yorumlayabiliriz,
  - ✓ yanlış hatırlayabiliriz,
  - ✓ yanlış bir örneklem gözlemlemiş olabiliriz,.
  - ✓ birbiriyle çelişen açıklamalar yapabiliriz, vb.

Sosyal etkiyi anlamamanın yolları

- Sosyal psikologlar insanların davranışlarını anlamak için sağduyuya, otoritelerin fikirlerine veya halk arasındaki yaygın inanışlara dayalı açıklamalarla yetinmezler.
- Sosyal psikologlar insanların davranışlarına ilişkin düşünceleri, tahminleri ve varsayımları deneysel yöntemleri kullanarak sistemantik bir şekilde test ederler.

Sosyal etkiyi anlamamanın yolları

- Sosyal psikoloji deneye dayalı bir bilimdir. Sosyal psikologlar, hipotez adı verilen bilgiye dayalı tahminler geliştirir ve bunların doğru olup olmadığını deneyle yaparak sınarlar.

Sosyal Psikoloji

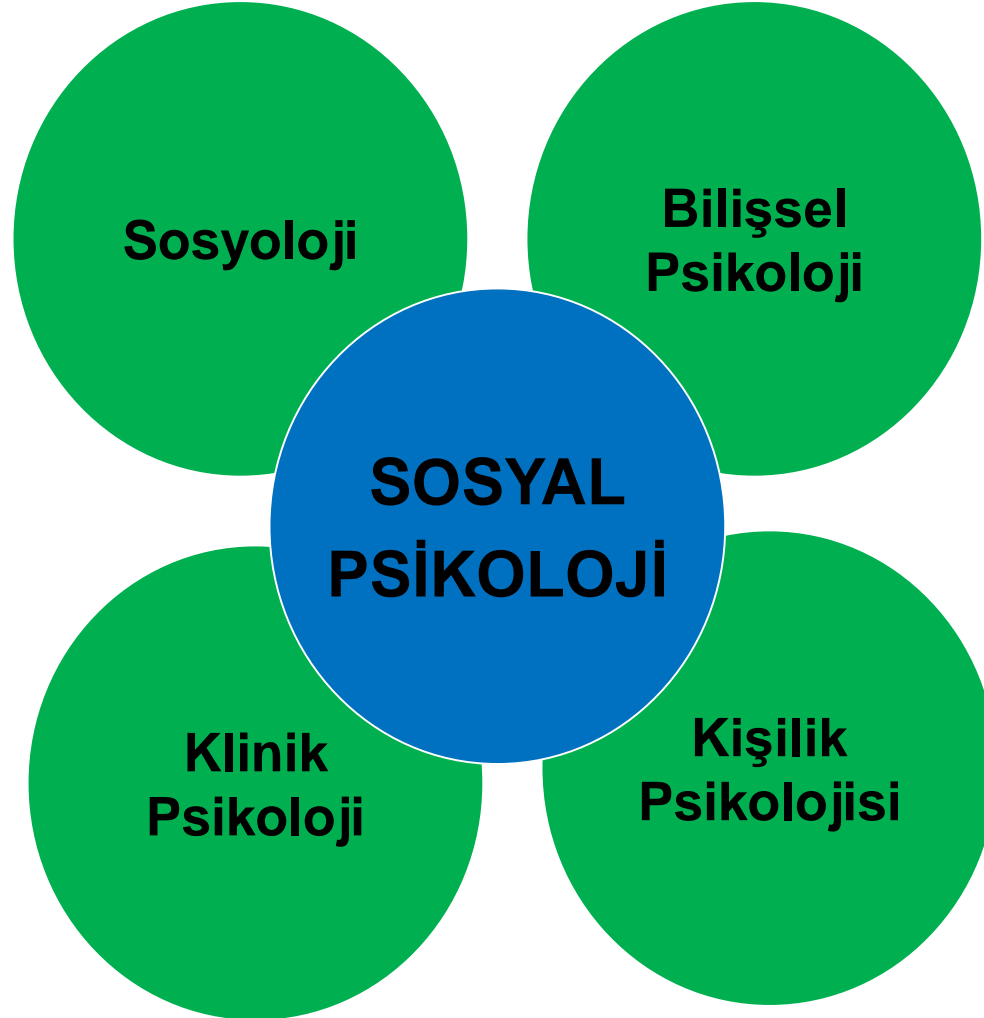
- Deterministtir (deterministic)
  - ✓ Bütün davranışlara “bir şey” neden olur
  - ✓ Bulunması gereken bir açıklama vardır!
- Görgüldür (amprical)
  - ✓ Kuramlar, sistemli gözlemler yapılarak sınanmalıdır
- Yapılandırmacıdır
  - ✓ İnsanlar dünyayı öznel bir biçimde görürler ve bu görüşler de davranışları belirler.

Sosyal Psikolojinin Farkı

- Sosyal psikolojik bilgi, kişisel deneyimlere dayalı bilgilerden ve felsefi bilgiden farklıdır: Sosyal psikologlar, bilgiye dayalı tahminler (hipotezler) yapar ve bunların doğru olup olmadığını deneyler yaparak sınar.

Sosyal Psikoloji ve Diğer Disiplinler

Sosyal Psikoloji ve Sosyoloji

➤ Farklılıklar

- ✓ Sosyoloji “grup” üzerinde odaklanır
- ✓ Sosyal psikoloji, sosyal bir durum bağlamında “birey” üzerinde odaklanır

➤ Benzerlikler

- ✓ Benzer öğrenim görürler, hemen hemen aynı dergilerde yayın yaparlar
- ✓ Her ikisi de sosyal faktörlerin gücü üzerinde odaklanır

Sosyal Psikoloji ve Klinik Psikoloji

➤ Farklılıklar

- ✓ Klinik psikologlar, psikolojik rahatsızlıkları ve davranış bozuklukları olan bireyleri anlamaya ve tedavi etmeye çalışırlar
- ✓ Sosyal psikologlar, tipik bir bireyin düşünme, hissetme, davranma, birbirlerini etkileme tarzı üzerinde odaklaşır

➤ Benzerlikler

- ✓ Her ikisi de, psikolojik rahatsızlığı olan ve olmayan bireylerin sosyal durumlarda nasıl düşündüklerini, nasıl hissettiklerini, nasıl davrandıklarını inceler.

Sosyal Psikoloji ve Kişilik Psikolojisi (1)

➤ **Farklılıklar**

- ✓ Kişilik psikologları, farklı durumlarda davranıştaki tutarlılıkla ilgilenir.
- ✓ Sosyal psikologlar, farklı durumların nasıl farklı davranışlara neden olduğu ile ilgilenir

➤ **Benzerlikler**

- ✓ Bunlar birbirlerini tamamlamaktadır. Zira bireysel farklılık faktörünün bir işlevi olarak, durumsal faktörlerin insanlar üzerindeki etkisi farklı olabilir

Sosyal Psikoloji ve Kişilik Psikolojisi (2)

(Kişi ve Durum Etkileşimi)

- Halkın Tapınağı tarikatının intihar eden 940 üyesinin hepsi de patolojik bir kişiliğe mi sahipti? Yoksa bu kişilerin hepsi de liderlerine körü körüne itaat eden “*uygucu kişilik*” özelliğine mi sahipti?
- Evde neşeli, canlı, kıpır kıpır hareket eden bir çocuk, yabancı bir ortama girdiğinde neden sessiz, çekingen bir çocuk oluyor?
- Sizi çok öfkelendiren bir kişinin o andaki psikolojik durumu hakkında bilgi edindikten sonra öfke ve kızgınlığımız neden hemen azalıyor?

Sosyal Psikoloji ve Bilişsel Psikoloji

➤ Farklılıklar

- ✓ Bilişsel psikologlar tamamen zihinsel süreçleri inceler.
- ✓ Sosyal psikologlar, sosyal bilgi ve bu süreçlerin sosyal davranışları etkilediği ölçüde zihinsel süreçlerle ilgilenirler.

➤ Benzerlikler

- ✓ Sosyal biliş, sosyal psikolojide çok önemli bir alan haline gelmiştir.

Sosyal psikolojinin sosyoloji ve kişilik psikolojisiyle karşılaştırılması

Sosyoloji	Sosyal Psikoloji	Kişilik Psikolojisi
Bireyler değil, toplumlar üzerine genel yasa ve kuramlar	İnsanları sosyal etkiye açık kılan ortak psikolojik süreçler	İnsanları birbirinden ayıran kendine özgü karakteristik özellikler

Farklı Disiplinlerin Farklı Bakış Açıları

İnceleme Alanı	Bir araştırmacının alanda önyargıyı incelemesi
Sosyoloji	Amerikalıların Japonlara karşı önyargılarının II. Dünya Savaşından sonra nasıl değiştiğinin izlenmesi
Klinik Psikoloji	Katı önyargıları olan antisosyal kişilikli insanlara yönelik farklı terapilerin sınanması
Kişilik Psikolojisi	Kadınlara karşı düşük ya da yüksek önyargısı olan erkekleri belirleyecek bir ölçeğin geliştirilmesi
Bilişsel Psikoloji	Bir insan kategorisinin üyeleriyle karşılaşmanın otomatik olarak uyardığı düşünce ve kavramların ölçülmesi
Sosyal Psikoloji	Farklı gruplardan bireyler arasında farklı ilişki türlerinin yaratılması ve bunun önyargı üzerindeki etkisinin incelenmesi

Sosyal Etkinin Gücünü Hafife Almak

- Temel yükleme hatası
  - ✓ Durumsal etmenlerin rolünü hafife alarak insanların davranışlarını etkileyen içsel yatkınlıklara bağlı etmenlerin rolüne olduğundan fazla değer biçmek.

Tarihsel Gelişmeler

- Triplett (1880 – 1920), ilk sosyal psikoloji çalışmasını yayınladı (1898): Bisiklet yarışmacılarının, başkaları tarafından seyredildiklerinde daha hızlı bisiklet sürdüklerini buldu.
- Aynı tarihte ilk ders kitapları yayınlandı:
  - ✓ McDougal (1908), sosyal davranışları açıklamak için içgüdüleri ve evrimi vurguladı
  - ✓ Ross (1908), taklit ve kişilerarası süreçleri vurguladı
  - ✓ Allport (1924), deneysel işlemleri vurguladı

İlk Araştırmalarda Ele Alınan Konular

- Sosyal kontrol ve “kalabalık” zihni
- Benlik ve Bilinçlilik
- Davranışta doğuştan getirilen özelliklerin ya da öğrenmenin (yetiştirilmenin) öneminin vurgulanması
- Sosyolojik bakış açısından psikolojik bakış açısına doğru bir dönüşüm

1930 - 1940

- Hitler'in Almanya'da iktidara yürümesi, sosyal psikologlar da dahil olmak üzere çok sayıda bilim adamının Amerika'ya göç etmesine neden oldu.
- Savaş, aşağıda belirtilen türden problemlerin çözülmesine dönük araştırmalara yol açtı
  - ✓ Önyargı ve ayırimcılık
  - ✓ Çatışma ve saldırganlık
  - ✓ İkna ve propaganda

İlk Sosyal Psikologlar

Kurt Lewin

- ✓ Algının özneliği
- ✓ Davranışı, kişi ve çevre belirler: “etkileşimcilik”
- ✓ Çok sayıda “önemli” psikolog yetiştirdi.
- ✓ Gerçek dünyada karşılaşılan problemleri çözmek için kuramlardan yararlanılması gerektiğini vurguladı

Allport

- ✓ Kalıpyargı ve önyargı
  - Kategori oluşturmanın önemi
  - Kategori oluşturma, sosyal ortamdan etkilenir
- ✓ Merkezi özellikler, bir bireyin kimliğinin parçasıdır

Muzaffer Sherif

- ✓ Sosyal etki
- ✓ Grup süreçleri

Sosyal Psikolojide “altın çağ”

- Festinger
  - ✓ Bilişsel çelişki
  - ✓ Sosyal karşılaştırma
  - ✓ Çekicilik
- Milgram
  - ✓ İtaat
- Schachter
  - ✓ Heyecan, Azınlık etkisi
- Zajonc
  - ✓ Sosyal kolaylaştırma

1960 – 1970: Kriz yılları

- Temel kavramların sorgulanması.
  - ✓ Tutumlar (tutum-davranış ilişkisi)
  - ✓ Kişilik (özellik mi durumsal mı?)
  - ✓ Deneylerin yanlılığı ya da etik olup olmaması
- Gergen: Sosyal yapılandırmacı bakış açısı
  - ✓ Araştırma bulguları tarihsel ve kültürel olarak sınırlıdır
- Çözüm
  - ✓ Daha iyi yöntem ve kuram,
  - ✓ Etik kurulların ortaya çıkışı,
  - ✓ Kültürel farklılıklara daha fazla ilgi duyulması

1980'li yıllar: Bilişsel Devrim

- Bilgisayar benzetmesi ve yeni yöntemler, içsel durumların daha kolay araştırılmasını sağladı
- “Motivasyon” sorgulandı
- Süreçler daha önemli hale geldi
- Sosyal biliş, egemen konu oldu
  - ✓ Sosyal psikologlar bireylerin düşüncelerini araştırmalıdır
  - ✓ Bilişsel psikologlar sosyal ortamları incelemelidir

1990'lı Yıllardan sonra

- Gdsel ve bilişsel bakış açıları btnleştii
- Yeni yaklaşımlar
  - ✓ Nörolojik ve fizyolojik lmler,
  - ✓ Evrimsel açıklamalar
  - ✓ Kültürler arası araştırmalar